

K JEDNÉMU POKUSU O EVOLUČNÉ VYSVETLENIE MORÁLKY

STANISLAV SPODNIAK, Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Katedra filozofie, Banská Bystrica, SR

SPODNIAK, S.: On One Attempt to Evolutionary Explain Morals
FILOZOFIA, 75, 2020, No 7, pp. 584 – 595

The aim of the paper is to critically analyse one of the many attempts to explain the origin of our morality using evolutionary theory. Specifically, this paper deals with an anthropological theory presented by Curry, Mullins and Whitehouse in which they predict existence of seven universal moral patterns. They assume that these patterns and morality as such are a biological and cultural response to a need to establish cooperation in human societies. Several weaknesses of their moral theory are pointed out with the conclusion that their theory may be able to explain why it is advantageous with respect to natural selection to prefer certain behaviour, but not why we attribute moral evaluations to a given behaviour. Therefore, their theory does not provide a reason to regard moral elements analysed in the paper as evolutionarily acquired adaptations.

Keywords: Evolutionary psychology – Moral norms – Morality as cooperation – Theory of evolution

Úvod

Predpoklad, že Darwinova teória evolúcie nie je užitočná len z hľadiska objasnenia genézy našich fyzických znakov, ale môže byť nápomocná aj pri explikácii aspoň niektorých prvkov nášho správania a morálky, vyvoláva v súčasnosti početné diskusie. Na základe tohto predpokladu sa sformoval relatívne nový vedný odbor evolučnej psychológie, no osvojili si ho aj mnohí predstavitelia iných vedných odborov a filozofických disciplín. Zatiaľ čo vedci dúfajú, že pomocou evolučnej teórie dokážeme lepšie vysvetliť, prečo sa v niektorých typických situáciách (napríklad výber partnera, starostlivosť o dieťa, postoj k cudzincom) správame tak, ako sa správame, a prečo sú mnohé naše normy (takmer) univerzálne, niektorí filozofi sú presvedčení, že by nám tento prístup mohol pomôcť pozrieť sa na niektoré otázky – najmä z oblasti etiky – z novej perspektívy.

Jeden z mnohých problematických bodov diskusií venovaných tejto problematike tkvie v tom, že v evolučnej biológii neexistuje všeobecná zhoda na tom, čo je v procese prírodného výberu selektované (najčastejšie kandidáti sú gény, genotypy

alebo celé skupiny). V tomto článku venujem pozornosť pokusu o vysvetlenie pôvodu morálky, ktorý vychádza z génocentrickej (*gene-centred*) verzie evolučnej teórie, a to preto, lebo s takouto verziou evolučnej teórie máme možnosť stretnúť sa vo filozofickej literatúre najčastejšie. Konkrétne ide o teóriu morálky s názvom „morálka ako spolupráca“, ktorú ponúka trojica antropológov Curry, Mullins a Whitehouse (2019). Cieľom článku je poukázať na to, že teória, ktorú títo autori ponúkajú, síce vysvetľuje, prečo je z hľadiska toho, aby naše gény neboli prírodným výberom eliminované, výhodné uprednostňovať určité správanie, ale nie to, prečo danému správaniu pripisujeme pozitívne morálne hodnotenia. Teória týchto autorov nám preto neponúka dôvod, aby sme sa na dané prvky morálky pozerali ako na evolučným procesom nadobudnuté adaptácie.

Evolučno-psychologické východiská

E. O. Wilson v sedemdesiatych rokoch minulého storočia založil disciplínu nazývanú sociobiológia, ktorej zámerom bolo vychádzajúc z evolučnej teórie študovať biologickú podmienenosť sociálneho správania (Wilson 2000, 31).¹ Výskumný program sociobiológie bol od svojho vzniku podrobený ostrej kritike,² no napriek tomu nezahynol, ale existuje dodnes transformovaný do relatívne nového odboru evolučnej psychológie (Joyce 2006, 5).³ Aj keď, ako upozorňuje Kennair (2002, 20), medzi sociobiológiou a evolučnou psychológiou existuje niekoľko rozdielov. Jeden z týchto rozdielov spočíva v tom, že zatiaľ čo sociobiológia zvyčajne skúmala prejavy adaptability organizmov, evolučná psychológia kladie dôraz na skúmanie adaptácií.⁴

Podľa Kennaira (2002, 20) zatiaľ čo výraz „adaptabilita“ označuje schopnosť prispôbiť sa prostrediu, v ktorom organizmus žije, adaptácie sú evolučným procesom vyselektované produkty schopnosti prispôbiť sa, ktoré organizmus zdedil po svojich predkoch.⁵ Vďaka tomu, že sa prostredie mení, to, čo bolo adaptabilné v minulosti, nemusí byť adaptabilné v súčasnosti. Znáмым ilustratívnym príkladom je, že zatiaľ čo v minulosti, keď zdroje potravy boli oveľa obmedzenejšie ako dnes, bolo adaptabilným správaním skonzumovať čo najviac potravín, keď sme k tomu mali prí-

---

¹ Sociobiologické stanovisko, podľa ktorého možno biologické koncepcie aplikovať na psychologické a sociálne fenomény, obhajuje Sýkora (1999). Pre kritiku Sýkorovej pozície pozri Sedová (2000) a Kanovský (2000).

² Najčastejšie mu vyčítali redukcionizmus a genetický determinizmus. Cieľom tohto článku nie je zhodnotiť, či oprávnené alebo neoprávnené.

³ Za klasické dielo evolučnej psychológie možno pokladať Barkow, Cosmides, Tooby (1992).

⁴ Za zmienku stojí, že podľa E. O. Wilsona (2000, 10) „evolučná psychológia“ je len novší názov pre sociobiológiu.

⁵ Kennair (2002, 20) rozlíšenie medzi prejavmi adaptability a adaptáciami preberá z knihy Barkow, Cosmides, Tooby (1992, 148 – 150).

ležitosť, z dnešného pohľadu túto zdedenú adaptáciu len ťažko možno považovať zároveň za adaptabilnú, keďže v súčasnosti žijeme v prostredí, v ktorom je potrava oveľa dostupnejšia, a preto tendencie skonzumovať čo najviac potravín prispievajú k rozširovaniu civilizačných chorôb.⁶

Podľa Kennairovej interpretácie prínos evolučnej psychológie je teda v tom, že začala brať do úvahy, že mnohé súčasné javy môžu byť len vedľajším produktom evolučného vývoja.⁷ Uvedenie si tejto skutočnosti bolo predpokladom pre vznik diskusie o tom, či je aj morálka adaptáciou, alebo „len“ vedľajším produktom nadobudnutia nejakej inej adaptácie, pričom však v súčasnosti prevažuje stanovisko, podľa ktorého je morálka predsa len nejakou formou adaptácie (Fraser 2010, 224).⁸ Z tohto dôvodu som sa aj ja v tejto práci rozhodol venovať teórii morálky, ktorá zapadá do názorového tábora, podľa ktorého sa morálka postupne vyvinula ako naša adaptácia, ktorá plnila – a stále aj plní – dôležitú funkciu, ktorou je zabezpečovanie spolupráce v rámci spoločenstva.

Takisto treba brať do úvahy, že v evolučnej biológii neprevláda konsenzus o tom, čo je v procese prírodného výberu selektované. Zásluhou Richarda Dawkinsa (2003) a jeho populárnej knihy *Sobecký gén*, ktorú do češtiny preložil Vojtěch Kopský, je najznámejšia pozícia, podľa ktorej sú procesom prirodzeného výberu selektované gény. Pinker ponúka výstižný popis mechanizmov, na základe ktorých majú evolúciou selektované gény ovplyvňovať naše myslenie: „Mysel' je produktom mozgu; konkrétne, mozog spracúva informácie a myslenie je ako vykonávanie počítačového výpočtu. Mysel' je organizovaná v moduloch alebo v mentálnych orgánoch, pričom každý z nich disponuje špeciálnym dizajnom, ktorý ho predurčuje na to, aby vynikal v špecifickej oblasti interakcie so svetom. Základná stavba modulov je určená našou genetickou výbavou. Ich fungovanie bolo prírodným výberom nastavené tak, aby našim predkom pomáhali riešiť problémy, s ktorými sa počas veľkej časti evolučného vývoja vo svojich životoch lovcov a zberačov stretávali. Problémy, s ktorými sa naši predkovia stretávali, boli čiastkovými problémami jedného veľkého problému ich génov – maximalizovať počet kópií, ktoré sa prenesú do nasledujúcej generácie“ (Pinker 1998, 21).⁹

---

⁶ Pre podrobnejšie objasnenie tohto fenoménu z evolučno-psychologickej perspektívy pozri Bellisari (2008).

⁷ Tieto vedľajšie produkty sa zvyknú označovať aj ako spandrlé. K spandrlom pozri Gould, Lewontin (1979).

⁸ Fraser medzi zástupcov pozície, podľa ktorej je morálka adaptáciou, zaraďuje Ruse (1998), Joyce (2006) a Street (2006). Najznámejším predstaviteľom tábora, podľa ktorého je morálka vedľajším produktom evolučného vývoja, je Jesse Prinz, ktorý toto stanovisko vyjadruje napríklad v Prinz (2008, 368).

⁹ V mnohom podobnú charakteristiku východísk evolučnej psychológie ponúkajú aj Sýkora (1999, 391) a Popper (2003, 12).

Voči Dawkinsovej génocentrickej verzii evolučnej teórie však existujú aj alternatívy. Napríklad podľa Mayra (2002, 140) selekcia neprebíha na úrovni génov, ale na úrovni genotypu, keďže miera, do akej sa jedinec prispôsobí prostrediu, má závisieť od toho, ako jeho jednotlivé gény navzájom interagujú. Podľa Wilsona (2008, 380) sa zasa prírodný výber, ktorý sa odohráva na úrovni génov, deje aj na úrovni skupín, a tak má byť zrejmé napríklad to, že skupina, v ktorej prevládajú členovia, ktorí k zdrojom prístupujú šetrne, má väčšiu šancu ne byť prirodzeným výberom eliminovaná v porovnaní so skupinou, ktorej členovia zdrojmi plytvajú.

Samostatnú kategóriu predstavuje teória podvojnjej dedičnosti (*dual inheritance theory*), ktorá predpokladá, že dochádza ku génovo-kultúrnej koevolúcii.¹⁰ Podľa tejto teórie sme produktmi tak genetickej, ako aj kultúrnej evolúcie, pričom oba tieto evolučné procesy majú prebiehať simultánne. Podľa Boyda a Richersona (2005, 4) napríklad súčasnými rozvinutými jazykmi disponujeme vďaka tomu, že nás evolúcia prebiehajúca na genetickej úrovni vybavila schopnosťami počuť, hovoriť a naučiť sa jazyk, čo zas viedlo k tomu, že „existencia primitívnych jazykov podmienila vznik kultúrneho prostredia, v ktorom platí, že lepšie jazykovo vybavení jedinci disponujú výhodou, ktorá im umožňuje lepšie obstať v selektívnych procesoch. Vďaka opakujúcim sa koevolučným interakciám došlo k vytvoreniu komplexných jazykov a k tomu, že disponujeme energeticky náročným aparátom, ktorý nám umožňuje ich používať“ (Boyd, Richerson 2005, 4).

V jednej stati nie je priestor na to, aby sa v nej venovala adekvátna pozornosť všetkým relevantným prístupom k teórii evolúcie. Rozhodol som sa, že pozornosť upriamim len na jeden pokus explikovať našu morálku, ktorý je založený na génocentrickom prístupe k evolúcii. Dôvod je ten, že hoci ide o prístup, ktorý je medzi evolučnými biológmi v ostatných rokoch skôr na ústupe, stále platí, že ak sa vo filozofii spomínajú evolučne podmienené morálne normy, tak sa tým zvyčajne myslia normy, ktorým vďačíme za vznik procesom, ktoré reflektuje práve génocentrická verzia evolučnej teórie.¹¹ No ešte predtým, ako sa k tomuto pokusu dostanem, by som sa rád stručne venoval otázke, prečo je to, či sú naše normy produktom evolučného vývoja, relevantné z hľadiska filozofie.

---

¹⁰ Pre túto teóriu pozri Boyd, Richerson (2005).

¹¹ Spomedzi filozofov génocentrický pohľad na evolúciu zastávajú napríklad Daniel Dennett (1995, 58), Philip Kitcher (2003) alebo Joshua Greene (2013). Za povšimnutie tiež stojí, že existenciu prírodného výberu na úrovni génov predpokladá aj Wilsonova teória skupinového výberu a teória podvojnjej dedičnosti, len s tým rozdielom, že podľa týchto teórií prírodný výber prebieha aj na iných úrovniach.

Relevantnosť z hľadiska filozofie

Je niekoľko dôvodov, prečo je otázka, či sú naše normy produktom evolučného vývoja, relevantná z hľadiska filozofie. Napríklad podľa Street (2006), ak sa nemýlime v tom, že naše normatívne postoje sú produktom evolučného vývoja, tak to predstavuje vážny problém pre realistické pozície, podľa ktorých nezávisle od nás existujú dané, poznateľné normatívne fakty alebo normatívne pravdy. Realisti by totiž vďaka tomu stáli pred neľahkou úlohou vysvetliť, „... aký je vzťah (ak vôbec nejaký je) medzi selektívnymi mechanizmami, ktoré ovplyvnili podobu našich normatívnych postojov a nezávisle na nás danými normatívnymi pravdami, ktorých existenciu predpokladajú realisti“ (Street 2006, 121).

Z množstva prác, ktoré si dali za cieľ ponúknuť nové podnety pre etiku vďaka postrehu, že morálne normy sú produktom evolučného vývoja, môžeme spomenúť aj Kitcherovu publikáciu *The Ethical Project*. Kitcher (2011, 410) v nej na základe toho, že sa na morálku pozerá ako na nedokončený produkt evolučného vývoja, ktorého funkciou je pomôcť nám spolunažívať a navzájom spolupracovať, dospel k záveru, že by sme v rámci filozofických reflexií namiesto technických otázok mali v spolupráci s inými disciplínami zamerať pozornosť na hľadanie spôsobov, ako tento produkt zlepšiť tak, aby svoju funkciu vo svetle súčasných výziev a problémov mohol plniť aj naďalej.

Otázka, či sú naše normy a správanie evolučne podmienené, je relevantná aj z hľadiska debát o ľudskej prirodzenosti.¹² Ako upozorňuje Sedová (2008, 666), snahy vysvetľovať tieto fenomény evolučne, vedú k formulovaniu univerzálií o človeku. Zatiaľ čo podľa Wilsona existujú štyri biologicky podmienené kategórie, ktoré ovplyvňujú správanie človeka, a to: agresivita, sexualita, altruizmus a náboženstvo,¹³ v monografii Donald E. Browna (1991) *Human Universals* je obsiahnutý rozsiahly zoznam takýchto univerzálií (Sedová 2008, 666 – 667).¹⁴ Avšak, z hľadiska debát o ľudskej prirodzenosti nie je ani tak dôležité, koľko a akých konkrétnych znakov človeka sa na takýchto zoznamoch nachádza, ale to, či človeka možno vnímať ako

---

¹² Pre dejinno-filozofický prehľad debát o ľudskej prirodzenosti je možné pozrieť (Mihina 2019). Pre zamyslenie sa nad tým, kam by sa debaty o ľudskej prirodzenosti mali posunúť v súčasnosti, je možné pozrieť (Zarka 2018).

¹³ Wilson túto myšlienku rozvíja vo Wilson (2004).

¹⁴ Tento zoznam sa nachádza v Pinker (2003, 435 – 439). Ide o zoznam, v ktorom možno nájsť všeobecné znaky typu: v každej spoločnosti existujú určité tabu, až po konkrétne morálne normy, ako napríklad odmietanie incestu alebo znásilnenia. Nazdávam sa, že vytváranie takýchto zoznamov čelí úskaliu, že ak sa v ňom nachádzajú dostatočne všeobecne formulované znaky, voči univerzálnej povahe ktorých azda nemožno namietat', je namieste spýtať sa, či takýto všeobecný znak vôbec hovorí niečo informatívne o človeku. Na druhej strane, pri konkrétnejšie formulovaných znakoch sa vynárajú otázky, či voči nim neexistujú protipríklady. Napríklad schvaľovanie incestu je pomerne dobre podloženým fenoménom v egyptskej spoločnosti antického Ríma (Scheidel 1996).

tvora, ktorý je produktom prírodných biologických evolučných procesov, a to nielen po fyzickej stránke, ale aj po stránke kultúrnej.

Neznamená to však, že na zodpovedanie tejto otázky by nebolo potrebné venovať pozornosť konkrétnym pokusom o objasnenie nadobudnutia našich kultúrnych prvkov za pomoci evolučného procesu. Aj z tohto dôvodu som sa rozhodol nasledujúcu časť venovať teórii s názvom *morálka ako spolupráca (morality-as-cooperation)*, v rámci ktorej antropológovia Curry, Mullins a Whitehouse (2019) predpokladajú, že morálka je súborom biologických a kultúrnych odpovedí na potrebu zabezpečiť spoluprácu v ľudských spoločnostiach.

Morálka ako spolupráca

Antropológovia Oliver Scott Curry, Daniel Austin Mullins a Harvey Whitehouse (2019) v článku *Is it Good to Cooperate?* predpokladajú existenciu siedmich morálnych vzorcov naprieč všetkými kultúrami, pričom tento svoj predpoklad podrobujú testovaniu. Vychádzajú z toho, že aby gény ľudí (ale aj mnohých iných živočíchov) neboli prírodným výberom eliminované, bolo pre nich výhodné, ak navzájom vedeli spolupracovať (Curry, Mullins, Whitehouse 2019, 48). Keďže ľudia na potrebu spolupracovať narážali v najrôznejších situáciách, boli nútení osvojiť si nie jedno, ale viacero riešení problému, ako vzájomnú spoluprácu zabezpečiť. Podľa teórie *morálky ako spolupráce*¹⁵ „práve tieto početné riešenia problémov spolupráce — tieto súbory inštinktov, intuícii a inštitúcií — predstavujú našu morálku“ (Curry, Mullins, Whitehouse 2019, 48).

Konkrétne autori identifikujú sedem typov problémov spolupráce, s ktorými sa podľa nich musí každé spoločenstvo vysporiadať. Ide o „(1) odovzdávanie zdrojov príbuzným; (2) koordinácia za cieľom spoločnej výhody; (3) sociálna výmena; a riešenie sporov pomocou zápasu, ktorý zahŕňa (4) jastrabie prejavy dominancie a (5) holubičie prejavy submisivity; (6) delenie sporných zdrojov; a (7) rešpektovanie vlastníctva“ (Curry, Mullins, Whitehouse 2019, 48).

Na základe týchto siedmich problémov spolupráce sa podľa týchto autorov dá predpokladať, že v každom spoločenstve nájdeme sedem morálnych vzorcov, ktoré sú založené na tom, že z morálneho hľadiska sa za správne pokladá týchto sedem typov konaní: (1) pomáhanie príbuzným; (2) pomáhanie vlastnej skupine; (3) uplatnenie reciprocity v otázke vynakladania nákladov a dosahovania zisku; (4) „jastrabie“ prejavy odvahy; (5) „holubičie“ prejavy submisivity voči vodcom a autoritám; (6) delenie

---

¹⁵ Morálka ako spolupráca (*morality-as-cooperation*) je názov teórie morálky, ktorú autori daného článku zastávajú.

sporných zdrojov; (7) rešpektovanie vlastníctva (Curry, Mullins a Whitehouse 2019, 48).¹⁶

Cieľom výskumu daných autorov bolo pomocou etnografických záznamov šesťdesiatich skúmaných spoločností zistiť, ako členovia daných spoločností uvedené typy konaní z morálneho hľadiska hodnotia (Curry, Mullins a Whitehouse 2019, 48). Dopracovali sa k výsledku, že v každej skúmanej spoločnosti, v prípade ktorej k danému typu konania existoval dostatok dát, sa ukázalo, že jej členovia daný typ konania zvyknú hodnotiť z morálneho hľadiska pozitívne, pričom sa nenašli žiadne protipríklady – nenašli sa také spoločnosti, v ktorých by sa skúmaným typom konania pripisovali negatívne morálne hodnotenia (Curry, Mullins a Whitehouse 2019, 55).

V tomto článku nie je priestor na to, aby som venoval samostatnú pozornosť každému zo siedmich spomínaných problémov kooperácie a tomu zodpovedajúcim morálnym vzorcom. Pristavím sa iba pri bodoch 4. a 5., ktoré sa týkajú boja o zdroje, pretože sa nazdávam, že evolučné vysvetlenie nadobudnutia týchto morálnych vzorcov, ktoré autori spomenutého článku ponúkajú, stojí minimálne za diskusiu.

Podľa jeho autorov teória morálky ako spolupráce nás vedie k tomu, aby sme očakávali, že tieto typy kooperatívneho správania — „jastrabie“ prejavy dominancie („heroické cnosti“ odvahy, sily, šikovnosti a prefikanosti) a „holubičie“ prejavy submisivity („mníšske cnosti“ pokory, poddajnosti, poslušnosti a úcty) — budú považované z morálneho hľadiska za správne“ (Curry, Mullins a Whitehouse 2019, 49).¹⁷ Korene tejto skutočnosti majú spočívať v tom, že každé živočíšne spoločenstvo muselo nájsť spôsob, ako sa vysporiadať s konfliktmi o jedlo, teritórium a sexuálnych partnerov (Curry 2007, 252). Jedným zo spôsobov, ako sa s tými konfliktmi vysporiadať, je zápas. Tento zápas však nemusí tkvieť priamo vo fyzickom boji o zdroje, ale „len“ v tom, že účastník konfliktu dá najavo svoju schopnosť a ochotu bojovať (prejaví odvahu). V ideálnom prípade potencionalny súper vďaka tomuto prejavu z boja vycúva. Vyriešenie konfliktu takýmto nekrvavým spôsobom je často pre obe strany konfliktu z hľadiska šance odovzdať gény nasledujúcim generáciám výhodnejšie ako nebezpečný boj. Z tohto dôvodu nič nebránilo tomu, aby sa táto prax nekrvavého riešenia konfliktov postupne „inštitucionalizovala“ tak, že v prípade mnohých živočíšnych druhov vrátane človeka došlo k vytvoreniu hierarchií, čiže k deleniu jednotlivcov, obrazne povedané, na dominantné „jastraby“ a submisívne „holubice“

---

¹⁶ K týmto siedmim typom konania by sa dalo vytvoriť sedem protikladných typov správania (zanebdávanie príbuzného, zrada iného člena skupiny, správanie ako čierny pasažier, zbabelosť, neúcta voči vodcom a autoritám, nespravodlivé delenie zdrojov, krádež), o ktorých spomínaní autori očakávajú, že budú v každej kultúre prostredníctvom morálky odmietané (Curry, Mullins a Whitehouse 2019, 50). Tento svoj predpoklad však už netestujú.

¹⁷ Termíny „jastraby“ a „holubice“ začali týmto technickým spôsobom ako prví používať Smith a Price (1973).

(Curry, Mullins a Whitehouse 2019, 49). Naša morálka, v rámci ktorej sa spomínané cnosti „jastrabov“ a „holubíc“ pokladajú z morálneho hľadiska za správne, majú dodržaniu tohto nekrvavého riešenia boja o zdroje napomáhať (Curry 2007, 252). Inými slovami, morálka má okrem iného zabezpečovať to, aby sa „jastraby“ chceli správať ako „jastraby“ a aby sa „holubice“ chceli správať ako „holubice“.

Netvrdím, že na predstavených dôvodoch, ktoré podľa autorov viedli k vzniku hierarchií v spoločnostiach, nič nie je, ale jedna vec je tvrdiť, že sme evolučne podmienení správať sa v závislosti od situácie dominantne alebo submisívne, druhá vec je tvrdiť, že sme evolučne podmienení takéto správanie pokladať z morálneho hľadiska za správne. Ako problém sa mi javí to, že hoci teória morálky ako spolupráce ponúka funkcionalistické vysvetlenie nadobudnutia daných prvkov morálky, tieto prvky morálky nie sú pre zabezpečovanie funkcií, ktoré im spomínaná teória pripisuje, nevyhnutné. Z teórie morálky ako spolupráce totiž vyplýva, že pozitívne morálne hodnotenia prejavov dominancie a submisivity zohrávajú významnú úlohu v boji o zdroje a pri ich delení. Existuje ale množstvo živočíšnych druhov, ktoré prostredníctvom prejavov dominancie alebo submisivity zápasia o zdroje bez toho, aby na to potrebovali morálku, ktorá by cnosti, ktoré s týmito prejavmi súvisia, nejakým spôsobom z morálneho hľadiska pozitívne hodnotila.¹⁸ Po príklady však vôbec nemusíme zachádzať do živočíšnej ríše. Aj v našej kultúre totiž platí, že vlastnosti ako „byť silný“ alebo „byť krásny“ síce zohrávajú významnú úlohu v boji o zdroje, vrátane „boja“ o sexuálnych partnerov, no ktorým žiadne morálne hodnotenia nepripisujeme. Azda každý z nás chce byť fyzicky silný a krásny (chce byť pomyselným jastrabom), no napriek tomu si nezvykneme myslieť, že ak niekto disponuje týmito vlastnosťami, tak je z morálneho hľadiska lepší ako ten, kto týmito vlastnosťami neoplyva.¹⁹

Ak teória morálky ako spolupráce predpokladá, že pripisovanie pozitívneho morálneho hodnotenia určitým vlastnostiam je adaptáciou, ktorú sme nadobudli vďaka evolučnému vývoju, tak by mala ponúknuť vysvetlenie, prečo disponovanie touto adaptáciou bolo z hľadiska šance, aby naše gény neboli eliminované prírodným výberom, výhodné. Obávam sa, že teória morálky ako spolupráce žiadne takéto vysvetlenie neponúka a ani ho nemôže ponúknuť, pretože z hľadiska šance, aby naše gény neboli eliminované prírodným výberom, by bolo rovnaké výhodné, keby sme „jastrabie“ a „holubičie“ cnosti iba preferovali, bez toho, aby sme im pripisovali morálne hodnotenia. Berúc do úvahy teóriu morálky ako spolupráce preto nevidím dôvod,

---

¹⁸ Aj Curry (2007, 253; 255) ako príklady takýchto zvierat uvádza jelene a psy.

¹⁹ Curry (2007, 251) poukazuje na to, že v minulosti sa zvyčajne pripisovalo morálne hodnotenie aj kráse. Avšak práve s tým súvisí moja otázka: Prečo sa krása nepokladala za nič, čo je z morálneho hľadiska neutrálne, tak ako dnes? Ved' aj bez morálneho hodnotenia môže krása predstavovať rovnako významné kritérium pri výbere partnera.

prečo sa na dané prvky morálky pozerat' ako na adaptáciu, a nie napríklad ako len na vedľajší produkt evolučného vývoja. Napríklad vedľajší produkt toho, že sme biologicky predisponovaní na to, aby v nás určité podnety vyvolávali silné emocionálne reakcie ako hnev alebo znechutenie a toho, že vďaka evolučnému procesu disponujeme takým mozgom, v ktorého možnostiach je vytvárať pravidlá, vrátane tých morálnych (Prinz 2007, 270).

V prípade snahy vysvetliť pôvod pozitívneho morálneho hodnotenia „jastrabích“ a „holubičích“ cností prostredníctvom toho, že ide o odpoveď na problémy, ktoré so sebou prinášajú boje o zdroje, vyvstáva aj druhý vážny problém, a to ten, že v najstarších lovecko-zberačských spoločnostiach podľa všetkého žiadne boje o zdroje neprebíhali. Žili totiž rovnostársky. Presnejšie, žili v takých spoločenských usporiadaniach, v ktorých „členové se příliš neliší v úrovni „bohatství“ (stejně je zde pouze málo osobního majetku) a politické moci, s výjimkou důsledků individuálních rozdílů ve schopnostech nebo osobnosti, které ale zmírňuje rozsáhlé sdílení zdrojů všemi členy tlupy“ (Diamond 2014, 26).²⁰ Antropológ Kelly (2013) dodáva, že malé majetkové rozdiely členov rovnostárskych lovecko-zberačských spoločností boli len dôsledkom toho, že považujú za veľmi dôležité, aby „každý mal možnosť dosiahnuť prestíž a aby vynucovanie kultúrnych noriem zabraňovalo tomu, aby niekto mohol nadobudnúť prestíž využiť pre získanie moci nad niekým iným“ (Kelly 2013, 244). Navyše sa zdá, že členovia najstarších lovecko-zberačských spoločností nezávázali nejakú formu zápasu ani len o sexuálnych partnerov. Podľa Kellyho (2013, 237–238) totiž častou praxou, vďaka ktorej muž v takýchto spoločnostiach nadobudol manželku, bolo, že buď si ju po uzavretí manželstva u manželkiných rodičov nejakým spôsobom „odpracoval“, alebo ju získal po odovzdaní určitých symbolických štandardizovaných darov.

Je síce pravda, že existovalo aj veľa nerovnostárskych lovecko-zberačských spoločností, v ktorých „elity vlastnili otrokov, bojovali vo vojnách a otvorene chceli nadobudnúť prestíž“ (Kelly 2013, 241), avšak podľa Kellyho archeologická evidencia naznačuje, že takéto spoločnosti sú vývojovo mladšie ako tie rovnostárske (Kelly 2013, 248). Ak použijeme Diamondom preferovanú terminológiu: rovnostársky žili tzv. tlupy, ktorých veľkosť nepresahovala niekoľko desiatok jedincov (Diamond 2014, 26), sociálna stratifikácia sa začala objavovať až s príchodom kmeňov, ktoré disponovali stovkami až tisícmi členov. Na základe toho môžeme usudzovať, že človek strávil oveľa dlhšie obdobie svojho evolučného vývoja v prostredí egalitárnych malých spoločností, ktoré k vzniku biologicky podmienenej morálky, ktorá by regulovala, ako majú prebiehať boje o zdroje, nemala ako napomáhať.

---

²⁰ Diamond (2014) vo svojej knihe zo spoločností typu tlupy najčastejšie venuje pozornosť Kungom, ktorí dodnes žijú v blízkosti africkej púšte Kalahari.

V neposlednom rade by som chcel uviesť, že problematický môže byť aj sám predpoklad existencie vzájomnej podmienenosti medzi našou genetickou výbavou a správaním, ktorý je aj súčasťou teórie morálky ako spolupráce. Autorom, ktorý polemizuje s názorom, že od génov závisí podoba našich mozgov, a teda aj nášho správania, je John Dupré (2001). Podľa neho je toto presvedčenie príliš zjednodušujúce. Tvrdí: „Samozrejme, gény samy osebe nedokážu vytvoriť mozog. Pre vytvorenie mozgu je potrebné, aby gény boli správne umiestnené v bunke a aby zároveň správne pracovali všetky mimobunkové mechanizmy; takisto bunka musí byť správne umiestnená v maternici ženy; a dieťa sa musí narodiť do sociálneho prostredia, ktoré organizmu disponujúcemu mozgom poskytne nesmierne komplexný súbor stimulov“ (Dupré 2001, 29). Gény sú teda podľa Duprého len jedným z mnohých kauzálnych faktorov, ktoré majú vplyv na podobu mozgu, pričom dodáva, že keďže ľudské mozgy, ktoré vznikli v období pleistocénu (v období, keď sme mali nadobudnúť najväčší počet adaptácií) vznikli v celkom iných podmienkach, v akých vznikajú dnes, nemáme dôvod predpokladať, že výsledný produkt bude približne rovnaký (Dupré 2001, 31).

Duprého postreh možno preniesť aj na snahy pomocou evolučnej teórie objasniť pôvod našich morálnych noriem. Môžeme predpokladať, že vďaka prírodnému výberu disponujeme génmi, ktoré nám prostredníctvom toho, že ovplyvňujú stavbu našich mozgov, umožňujú osvojiť si určité morálne normy. Na ich podobu má však značný vplyv sociálne prostredie, v ktorom jedinec vyrastá a žije.²¹ Z tohto dôvodu sa nazdávam, že adaptáciou by mohli byť maximálne naše biologické predpoklady osvojiť si nejaké morálne normy. Na podobu morálnych noriem má sociálne prostredie príliš vysoký vplyv na to, aby sme ich mohli pokladať za nejakú formu biologickej adaptácie.

Záver

Napriek tomu, že môže byť lákavé hľadať evolučné vysvetlenia našich morálnych noriem, treba sa pokúšať takéto vysvetlenia aj kriticky preverovať. V prípade pokusov explicitovať našu morálku za pomoci teórie morálky ako spolupráce pokladám za nedostatok, že napriek úsiliu, nepodáva vysvetlenie toho, prečo v prípade ľudí dospel prirodzený výber k tomu, že určitým prejavom dominancie a submisivity pripisujeme morálne hodnotenia. Z hľadiska šance, aby naše gény neboli eliminované prírodným výberom, by bolo predsa rovnako výhodné, keby sme „jastrabie“ a „holubičie“ cnosti síce preferovali, ale nepripisovali by sme im žiadne pozitívne morálne hodnotenia. Z tohto

---

²¹ Značný vplyv sociálneho prostredia na podobu našich noriem je osobitne badateľný na príklade tzv. vlčích detí, ktoré z najrôznejších dôvodov vyrastali v spoločnosti zvierat alebo v izolovanom prostredí. Pre vlčie deti pozri napríklad Newton (2014).

dôvodu v konečnom dôsledku na základe daného vysvetlenia nemôžeme určiť, prečo by sme sa na pripisovanie pozitívneho morálneho hodnotenia „jastrabím“ a „holubičím“ cnostiam mali pozerat' ako na adaptácie, a nie napríklad ako na vedľajší produkt evolučného vývoja.

Literatúra

- BARKOW, J. H., COSMIDES, L., TOOBY, J. (1992): *The Adapted Mind. Evolutionary Psychology and the Generation of Culture*. New York; Oxford: Oxford University Press.
- BELLISARI, A (2008): Evolutionary origins of obesity. *Obesity Reviews*, 9 (2), 165 – 180.
- BOYD, R., RICHERSON, P. J. (2005): *The Origin and Evolution of Cultures*. New York: Oxford University Press.
- BROWN, D. E. (1991): *Human Universals*. New York: McGraw-Hill.
- CURRY, O. (2007): The Conflict-Resolution Theory of Virtue. In: Sinnott-Armstrong, W. (ed.): *Moral Psychology*. Volume 1: *The Evolution of Morality: Adaptations and Innateness*. Cambridge – London: MIT Press. 251 – 262.
- CURRY, O., MULLINS, D., WHITEHOUSE, D. (2019): Is It Good to Cooperate? Testing the Theory of Morality-as-Cooperation in 60 Societies. *Current Anthropology*, 60 (1), 47 – 69.
- DAWKINS, R. (2003): Sobecký gén. Preložil: Vojtěch Kopský, Praha: Mladá fronta.
- DENNETT, D. C. (1995): *Darwin's Dangerous Idea. Evolution and the Meaning of Life*. London: Penguin Books.
- DIAMOND, J. (2014): *Svět který skončil včera. Co se můžeme naučit od tradičních společností?* Preložila: Eva Nevrlá, Brno: Jan Melvil Publishing.
- DUPRÉ, J. (2001): *Human Nature and the limits of Science*. Oxford: Clarendon Press.
- FRASER, B. J. (2010): Adaptation, Exaptation, By-Products, and Spandrels in Evolutionary Explanations of Morality. *Biological Theory*, 5 (3), 223 – 227.
- GOULD, S. J., LEWONTIN, R. C. (1979): The Spandrels of San Marco and the Panglossian Paradigm: A Critique of the Adaptationist Programme. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 205 (1161), 581 – 598.
- GREENE, J. (2013): *Moral Tribes: Emotion, Reason, and the Gap Between Us and Them*. New York: Penguin Press.
- JOYCE, R. (2006): *The Evolution of Morality*. Cambridge – London: MIT Press.
- KANOVSKÝ, M. (2000): Sociobiológ na ľadovci. *Sociológia*, 32 (5), 483 – 494.
- KELLY, R. L. (2013): *The Lifeways of Hunter-Gatherers*. New York: Cambridge University Press.
- KENNAIR, L. E. O. (2002): Evolutionary Psychology: An Emerging Integrative Perspective within the Science and Practice Psychology. *Human Nature Review*, 2, 17 – 61.
- KITCHER, P. (2003): Philosophical Reflections on Biology. *Mendel's Mirror*. New York: Oxford University Press.
- KITCHER, P. (2011): *The Ethical Project*. Cambridge: Harvard University Press.
- MAYR, E. (2002): *What Evolution is?* London: Basic Books.
- MIHINA, F. (2019): Patrí skúmanie ľudskej prirodzenosti medzi antropologické insolubilia? *Filozofia*, 74 (4), 318 – 333. DOI: <https://doi.org/10.31577/filozofia.2019.74.4.5>
- NEWTON, P. (2014): *Savage Girls and Wild Boys. A History of Feral Children*. New York: Picador.
- PINKER, S. (1998): *How the Mind Works*. London: Penguin Books.
- PINKER, S. (2003): *The Blank Slate*. London: Penguin Books.
- POPPER, M. (2003): Evolučná psychológia a štandardný model sociálnych vied. *Filozofia*, 58 (1), 10 – 22.
- PRINZ, J. (2007): *The Emotional Construction of Morals*. Oxford: Oxford University Press.

- PRINZ, J. (2008): Is morality innate? In: Armstrong, W. S. (ed.): *Moral Psychology*. Volume 1: *The Evolution of Morality: Adaptations and Innateness*. Cambridge – London: The MIT Press, 367 – 406.
- RUSE, M. (1998): *Taking Darwin Seriously: A Naturalistic Approach to Philosophy*. New York: Prometheus Books.
- SCHEIDEL, W. (1996): Brother-sister and Parent-child Marriage Outside Royal Families in Ancient Egypt and Iran: A challenge to the sociobiological view of incest avoidance? *Ethology and Sociobiology*, 17 (5), 319 – 340.
- SEDOVÁ, T. (2000): O jednom pohľade na sociálne. *Sociológia*, 32 (1), 123 – 130.
- SEDOVÁ, T. (2008): K pojmom ľudskej prirodzenosti a kultúry a k ich funkcii v sociálnom poznaní. *Filozofia*, 63 (8), 657 – 669.
- SMITH, J. M., PRICE G. R. (1973): The Logic of Animal Conflict. *Nature*, 246 (2), 15 – 18.
- STREET, S. (2006): A Darwinian Dilemma for Realist Theories of Value. *Philosophical Studies*, 127 (1), 109 – 166.
- SÝKORA, P. (1999): Bojí sa sociológia biológie? *Sociológia*, 31 (4), 375 – 396.
- WILSON, E. O. (2000): *Sociobiology. The New Synthesis*. Cambridge – London: The Belknap Press.
- WILSON, E. O. (2004): *On Human Nature*. Cambridge – London: Harvard University Press.
- WILSON, D. S., WILSON, E. O. (2008): Evolution “for the Good of the Group”: The process known as group selection was once accepted unthinkingly, then was widely discredited; it’s time for a more discriminating assessment. *American Scientist*, 96 (5), 380 – 389.
- ZARKA, Y. CH. (2018): Má ešte pojem ľudská prirodzenosť zmysel?. *Filozofia*, 73 (10), 777 – 789.

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0122.

Stanislav Spodniak
UMB v Banskej Bystrici
Katedra filozofie
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
e-mail: stanislav.spodniak@umb.sk